

CEBİRİ/(ZORLA) ÇALIŞTIRMANIN İLGASI SÖZLEŞMESİ

(Sözleşme No. 105)

(Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı tarafından 25/06/1957 tarihinde kabul edilmiş ve 17/01/1959 tarihinde yürürlüğe girmiştir)¹

¹ “Cebri/(Zorla) Çalıştırmanın İlgası Sözleşmesi” (“Sözleşme No.105”) (“*Abolition of Forced Labour Convention – Convention No.105*”), Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı tarafından 25/06/1957 tarihinde kabul edilmiş ve 17/01/1959 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye “Sözleşme No.105”i onaylamak üzere, 14/12/1960 tarih ve 162 sayılı “Cebri Çalıştırmanın İlgası Hakkındaki 105 Sayılı Sözleşmenin Tasdikına ve Bu Sözleşmeye Katılmamıza Dair Kanun”u çıkartmıştır, (RG, 21/12/1960, s.10686). Anılan 162 sayılı Kanuna ekli olarak, bu Sözleşmenin Türkçe resmi çevirisi de aynı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Ancak, mutata pratikten farklı olarak, söz konusu Türkçe resmi çevirinin arkasında Sözleşmenin orijinal dildeki metni RG’de yer almamaktadır.

“Sözleşme No.105”i, bunun kabul edilmesinden 27 yıl önce imzaya açılıp 25 yıl önce yürürlüğe giren ve fakat Türkiye tarafından ancak 23/01/1998 tarih ve 4333 sayılı Kanun (RG, 27/01/1998, s.23243) ile onaylanması uygun bulunan, UÇÖ’nün 28/06/1930 tarih ve 29 sayılı Sözleşmesi ile karşılaştırmalı olarak okumak gerekmektedir.

105 sayılı Sözleşmenin onaylanması hakkındaki 1960 tarih ve 162 sayılı Kanun (md.1)’de, bu Sözleşmenin “Milletlerarası Çalışma Teşkilatının 5 Haziran 1957’de Cenevre’deki Genel Konferansında kabul edildiği belirtilmektedir”. Bu ibaredeki tarihin doğrusu “25 Haziran” olmalıdır, “5 Haziran” Genel Konferansın başlama tarihidir.

“Sözleşme No.105”in daha önce tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisi ve İngilizce orijinal metni için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments, Cilt/Vol. V, Birleşmiş Milletler-İkinci Bölüm/United Nations-Second Part**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2004, sf.427-434 (Türkçe) ve sf.707-711 (İngilizce).

“Sözleşme No.105” hakkında bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yay., İstanbul, Ekim 2007 (Genişletilmiş 6. Baskı), sf.847-848.

Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı,

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu tarafından Cenevre’de toplanmak üzere çağrılı bulunduğu 5 Haziran 1957 tarihindeki kırkınıcı oturumunda bir araya gelerek, ve

Oturum gündeminin dördüncü maddesini teşkil eden cebri/(zorla) çalıştırma sorununu ele alarak, ve

“Cebri/(Zorla) Çalıştırma Sözleşmesi, 1930” hükümlerini not ederek,² ve

“Kölelik Sözleşmesi, 1926”nın³ cebri/(zorla) ya da zorunlu çalıştırmanın kölelik benzeri koşullara yol açmasını önlemek üzere gerekli bütün önlemlerin alınmasını ve “Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Kurumların ve Uygulamaların Kaldırılması Hakkında Tamamlayıcı/(Ek) Sözleşme, 1956”nın ise borçtan ötürü kulluk ve köleliğin tamamen ilgasını öngördüğünü kaydederek,⁴ ve

² “Sözleşme No.105” Başlangıç bölümünün üçüncü paragrafında göndermesi yapılan “**Cebri/(Zorla) Çalıştırma Sözleşmesi**” (bundan böyle, “**Sözleşme No.29**”) (“*Forced Labour Convention*”) Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı tarafından 28/06/1930 tarihinde kabul edilmiş ve 01/05/1932 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 28/06/1930 tarihli “Sözleşme No.29”un tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

³ “Sözleşme No.105” Başlangıç bölümünün dördüncü paragrafında göndermesi yapılan “**Kölelik Sözleşmesi**” (“*Slavery Convention*”) 25/09/1926 tarihinde Cenevre’de imzalanmış ve 09/03/1927 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 25/09/1926 tarihli “**Kölelik Sözleşmesi**”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derleme içinde yer verilmiştir.

⁴ “Sözleşme No.105” Başlangıç bölümünün dördüncü paragrafında göndermesi yapılan “**Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Köleliğe Benzeri Kurumların ve Uygulamaların Kaldırılması Hakkında Tamamlayıcı/(Ek) Sözleşme**” (bundan böyle, “**Kölelik Ek Sözleşmesi**”) (“*Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*”), 07/09/1956 tarihinde kabul edilmiş ve 30/04/1957 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan Sözleşmenin özellikle (md.1) hükmüne bkz. 07/09/1956 tarihli “**Kölelik Ek Sözleşmesi**”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derleme içinde yer verilmiştir.

“Ücretin Korunması Hakkında Sözleşme, 1949”⁵ün, ücretlerin düzenli biçimde ödeneceğini öngördüğünü ve, işçinin, işinden ayrılmasına/(çalışmayı sona erdirmesine) ilişkin gerçek bir olanaktan yoksun bırakan ücret ödeme usullerini yasakladığını⁶ kaydederek, ve

Birleşmiş Milletler Şartında anılan ve Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde⁷ belirtilen, insan haklarının bir ihlalini oluşturan cebri/(zorla) ya da zorunlu çalıştırmanın belli şekillerinin ilgasına dair diğer tekliflerin kabulüne karar vererek, ve

Bu tekliflerin bir uluslararası Sözleşme biçimini alması hususunda kararlı olarak,

Bindokuzyüzzelliyedi yılı Haziran ayının işbu yirmi beşinci günü, “Cebri/(Zorla) Çalıştırmanın İlgası Sözleşmesi, 1957” olarak adlandırılabilen olan aşağıdaki Sözleşmeyi kabul etmiştir.⁸

⁵ “Sözleşme No.105” Başlangıç bölümünün beşinci paragrafında göndermesi yapılan “Ücretin Korunması Hakkında Sözleşme, 1949” (“*Protection of Wages Convention, 1949*”), Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 01/07/1949 tarihinde kabul edilen 95 sayılı Sözleşmedir. Türkiye bu Sözleşmeyi, 24/10/1960 tarih ve 109 sayılı “Ücretin Korunması Hakkında 95 sayılı Milletlerarası Çalışma Sözleşmesinin Tasdikına ve Bu Sözleşmeye Katılmamıza Dair Kanun” (RG, 28/10/1960, s.10641) ile onaylamıştır.

⁶ “Sözleşme No.105” Başlangıç bölümünün beşinci paragrafında geçen “işçinin, işinden ayrılmasına/(çalışmayı sona erdirmesine) ilişkin gerçek bir olanaktan yoksun bırakan ücret ödeme usullerini yasakladığını” (“*prohibits methods of payment which deprive the worker of a genuine possibility of terminating his employment*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “ücret tediye usullerinin, işçiyi, işinden ayrılmasını mümkün kılacak her türlü fiili imkanlardan mahrum bırakacak tarzda olmasını menettiğini” şeklinde çevrilmiştir.

⁷ “Sözleşme No.105” Başlangıç bölümünün altıncı paragrafında göndermesi yapılan “Evrensel İnsan Hakları Bildirisi” (“EİHB”) (“*Universal Declaration of Human Rights*”), BM Genel Kurulunun 10/12/1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir 10/12/1948 tarihli “EİHB”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

⁸ “Sözleşme No.105”in orijinal metninde biçimsel bakımdan giriş satırı hariç toplam sekiz paragraf şeklinde yazılı olan Başlangıç bölümü, Türkçe resmi çeviride paragraflar birleştirilerek toplam dört paragraf şeklinde yazılmıştır.

Madde 1⁹

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bu Sözleşmeyi onaylayan her Üyesi, herhangi bir biçimdeki cebri/(zorla) ya da zorunlu çalıştırmayı bastırmayı/(ortadan kaldırmayı) ve:

- (a) Siyasal bir baskı aracı ya da eğitim önlemi olarak yahut belli siyasal görüşlere ya da mevcut/(kurulu) siyasal, sosyal ya da ekonomik sisteme ideolojik bakımdan muhalif görüşlere sahip olan yahut bu görüşleri ifade eden kişilere karşı bir ceza olarak;¹⁰
- (b) Ekonomik gelişme amaçlarıyla işgücünü harekete geçirmenin ya da kullanmanın bir yöntemi olarak;
- (c) Çalışma disiplini sağlamanın bir aracı olarak;¹¹
- (d) Grevlere katılmış olmaktan ötürü bir ceza olarak;
- (e) Irksal, sosyal, ulusal ya da dinsel ayrımcılığın bir yolu olarak,¹² kullanmamayı taahhüt eder.

⁹ “Sözleşme No.105” (md.1)’e gönderme yapan hüküm için bkz., aşağıda (md.2).

¹⁰ “Sözleşme No.105” (md.1/a)’da geçen “belli siyasal görüşlere yahut mevcut/(kurulu) siyasal, sosyal ya da ekonomik sisteme ideolojik bakımdan muhalif görüşlere sahip ya da bu görüşleri ifade edenlere karşı bir ceza olarak” (“as a punishment for holding or expressing political views or views ideologically opposed to the established political, social or economic system”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, anlamında köklü sapma olmamakla birlikte cümle kurgusu bakımından biraz farklı olarak şöyle ifade edilmiştir: “muayyen siyasi fikirlere sahip olan veya bu fikirleri beyan eden şahıslara veya kurulu siyasi, iktisadi veya içtimai nizama karşı ideolojik bakımdan muhalefetlerini izhar eden kimselere bir ceza olarak...”

¹¹ “Sözleşme No.105” (md.1/c)’de geçen “Çalışma disiplini sağlamanın bir aracı olarak” (“As a means of labour discipline”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “çalışma disiplini olarak” şeklinde ifade edilmiştir.

¹² “Sözleşme No.105” (md.1/e)’de geçen “İrksal, sosyal, ulusal ya da dinsel ayrımcılığın bir yolu olarak” (“As a means of racial, social, national or religious discrimination”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “ırki, içtimai, milli veya dini bir tefrik vasıtası olarak” şeklinde ifade edilmiştir. Bu çevirideki “bir tefrik” ibaresi, hükmün orijinalindeki “ayrımcılık” teriminin taşıdığı anlam ve vurguyu yansıtmaktan uzaktır.

Madde 2

Uluslararası Çalışma Örgütünün bu Sözleşmeyi onaylayan her Üyesi, bu Sözleşme Madde 1’de belirtilen şekildeki cebri/(zorla) ya da zorunlu çalıştırmanın derhal ve tamamen ilgasını temin etmek üzere etkin önlemler almayı taahhüt eder.¹³

Madde 3

Bu Sözleşmenin resmi/(usulüne uygun) onay belgeleri,¹⁴ tescil edilmesi/(sicile kaydedilmesi) için, Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilecektir.

Madde 4

1. Bu Sözleşme sadece, onay belgeleri Genel Müdür tarafından tescil edilmiş bulunan Uluslararası Çalışma Örgütü Üyeleri bakımından bağlayıcı olacaktır.¹⁵

2. Bu Sözleşme, iki Üyenin onay belgelerinin Genel Müdür tarafından tescil edilmiş olduğu tarihten on iki ay sonra yürürlüğe girecektir.

3. Bunun/(yürürlüğe girmesinin) ardından, bu Sözleşme, (onaylayan) herhangi bir Üye bakımından, kendi onay belgesinin tescil edilmiş olduğu tarihten on-iki ay sonra yürürlüğe girecektir.

¹³ “Sözleşme No.105” (md.2) hükmünü karşılaştırınız, 28/06/1930 tarihli “Sözleşme No.29” (md.1/1) hükmü.

¹⁴ “Sözleşme No.105” (md.3)’de geçen “Bu Sözleşmenin resmi/(usulüne uygun) onay belgeleri” (“*The formal ratifications of this Convention*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Bu Sözleşmenin kesin onama belgeleri” şeklinde ifade edilmiştir. Bu çevirideki “kesin” sözcüğü isabetli gözükmemektedir. Öte yanda, “onay” ya da “onaylama” sözcüğünün “onama” şeklinde çevrilmesi de, bu terimin Türkçe hukuk dilindeki yerleşik kullanımıyla bağdaşmamaktadır.

¹⁵ “Sözleşme No.105” (md.4/1)’ de geçen “Genel Müdür” (“*Director-General*”) ibaresinin başına, Türkçe resmi çeviride fazladan “Milletlerarası Çalışma Bürosu” sözcükleri eklenmiştir.

Madde 5

1. Bu Sözleşmeyi onaylamış bulunan bir Üye, Sözleşmenin ilk yürürlüğe girdiği tarihten¹⁶ itibaren on yıllık bir sürenin bitmesinden sonra, tescil edilmesi için Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne iletilecek bir işlemde bulunmak suretiyle, işbu Sözleşmeyle bağlı oluşunu feshedebilir. Böyle bir fesih, feshin tescil edilmesi tarihinden itibaren bir yıl geçmedikçe işlerlik kazanmayacaktır/(geçerli olmayacaktır).¹⁷

2. Bu Sözleşmeyi onaylamış bulunan ve bir üstteki paragrafta anılan on yıllık sürenin bitmesinin ardından bir yıl içinde bu Maddede öngörülen fesih hakkını kullanmayan her Üye, bir başka/(yeniden) on yıllık bir süre için hukuken bağlı duruma gelecektir ve, bundan sonra, bu Sözleşmeyle bağlı oluşunu her on yıllık dönemin bitiminde bu Maddede öngörülen hükümler çerçevesinde feshedebilir.

Madde 6

1. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, Uluslararası Çalışma Örgütünün bütün üyelerine, Örgüt Üyeleri tarafından kendisine iletilmiş bütün onaylamaların ve fesih işlemlerinin tescil edildiğine dair bildirimde bulunacaktır.

¹⁶ “Sözleşme No.105” (md.5/1)’in birinci cümlesinde geçen “bir Üye, Sözleşmenin ilk yürürlüğe girdiği tarihten” (“*on which the Convention first comes into force*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “her üye, onu, ilk Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten” şeklinde çevrilmiştir. Burada ciddi anlam sapmasına yol açan husus “ilk Sözleşmenin yürürlüğe girdiği” ifadesidir. Anlaşılabacağı üzere “ilk Sözleşme” şeklinde bir ibare orijinal metinde yoktur; söz konusu olan bu Sözleşmenin “ilk yürürlüğe girdiği tarih”tir. Anılan “ilk Sözleşme” ifadesi basit bir çeviri hatası olmanın ötesinde sakıncalıdır; zira bu ibare, madde metninde 1930 tarih ve 29 sayılı Sözleşmeye bir gönderme yapıldığı izlenimini doğurabilmeye de elverişlidir.

¹⁷ “Sözleşme No.105” (md.5/1)’in ikinci cümlesi “Böyle bir fesih, feshin tescil edilmesi tarihinden itibaren bir yıl geçmedikçe işlerlik kazanmayacaktır/(geçerli olmayacaktır)” (“*Such denunciation shall not take effect until one year after the date on which it is registered*”) hükmü, Türkçe resmi çeviride “Fesih, feshin tescili tarihinden itibaren bir yıl sonra muteber olacaktır” şeklinde ifade edilmiştir.

2. Genel Müdür, kendisine iletilen ikinci onay belgesinin tescil edildiğine dair Örgüt Üyelerine bildirimde bulunurken, bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih hakkında Örgüt Üyelerinin dikkatini çekecektir.

Madde 7

Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, yukarıdaki Maddelerin hükümlerine uygun olarak tescil etmiş bulunduğu bütün onaylamalara ve fesih işlemlerine ilişkin tam bilgileri, Birleşmiş Milletler Şartı Madde 102 uyarınca tescil edilmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine iletacaktır.¹⁸

Madde 8

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu, gerekli görebileceği her zaman bu Sözleşmenin uygulanması hakkındaki bir raporu Genel Konferansa sunacaktır ve bu Sözleşmenin tamamen veya kısmen değiştirilmesi meselesinin Konferans gündemine alınmasının arzuya şayan/(gerekli) olup olmadığını inceleyecektir.

Madde 9

1. Konferans işbu Sözleşmeyi tamamen ya da kısmen değiştiren yeni bir Sözleşme kabul ettiği ve yeni Sözleşme de aksini öngörmediği takdirde:

- a) Değişiklik yapan yeni Sözleşmenin bir Üye tarafından onaylanması, yukarıdaki 5. Madde hükümleri dikkate

¹⁸ “Sözleşme No.105” (md.7)’de göndermesi yapılan “Birleşmiş Milletler Şartı” (md.102) hükmü şöyledir:

“Madde 102

1. İşbu Şartın yürürlüğe girmesinden sonra Birleşmiş Milletlerin herhangi bir Üyesi tarafından akdedilen her andlaşma ya da uluslararası anlaşma, mümkün olan en kısa zamanda Sekreterliğe tescil edilecek ve Sekreterlikçe yayınlanacaktır.
2. İşbu Maddenin birinci paragrafı hükümlerine uygun olarak tescil edilmemiş olan bu tür herhangi bir andlaşma ya da uluslararası anlaşmanın taraflarından hiçbirisi, Birleşmiş Milletlerin herhangi bir organı önünde anılan andlaşma ya da anlaşmayı ileri süremez.”

alınmaksızın, değişiklik yapan Sözleşmenin yürürlüğe girmesi koşuluyla ve yürürlüğe gireceği tarihte, işbu Sözleşmenin kendiliğinden/*(ipso jure)* derhal feshi sonucunu doğuracaktır.

b) Değişiklik yapan yeni Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren işbu Sözleşmenin Üyeler tarafından onaylanmaya açık bulundurulması sona erecektir.

2. İşbu Sözleşmeyi onaylayan ve fakat değişiklik yapan Sözleşmeyi onaylamamış bulunan Üyeler bakımından işbu Sözleşme, her halükarda mevcut biçim ve içeriği ile yürürlükte kalmaya devam edecektir.

Madde 10

Bu Sözleşmenin İngilizce ve Fransızca metinleri eşit derecede geçerlidir.